

UNIVERSITY OF PRIŠTINA
FACULTY OF PHILOSOPHY
KOSOVSKA MITROVICA

III-2
2020

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

СВЕСКА 2

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА III МЕЂУНАРОДНИ ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

СВЕСКА 2

Језик и језици

ЕЛЕНИ КОРОСИДУ
ЕЛЕНИ ГРИВА
ЈЕЛЕНА Д. МИХАЈЛОВИЋ
ЈЕЛЕНА В. ГРУБОР
ГОЛУБ М. ЈАШОВИЋ
ДРАГАЊА И. РАДОВАНОВИЋ
ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ
МАРИНА М. НИКОЛИЋ
СЛОБОДАН Б. НОВОКМЕТ
СВЕТЛАНА М. СЛИЈЕПЧЕВИЋ БЈЕЛИВУК

МИРЈАНА М. СТАКИЋ
МАРКО М. ЈАНИЋИЈЕВИЋ
ЈОВАНА Д. БОЈОВИЋ
МИЛИЦА Ј. ДЕЈАНОВИЋ
АНА Р. САВИЋ-ГРУЗИЋ
ЈОВАНА С. НИКОЛИЋ
САНДРА Г. САВИЋ
ДУШАН Р. СТЕФАЊОВИЋ
АНА М. КРСТИЋ
ЈЕЛЕНА Д. РАЈОВИЋ

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА III

КОСОВСКА МИТРОВИЦА
2020

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА III
МЕЂУНАРОДНИ ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

SCIENCE BEYOND BOUNDARIES III – THEMATIC COLLECTION
OF PAPERS OF INTERNATIONAL SIGNIFICANCE

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ III
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТЕМАТИЧЕСКИЙ СБОРНИК

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

**НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА III:
2. ЈЕЗИК И ЈЕЗИЦИ**

КОСОВСКА МИТРОВИЦА
2020.

UNIVERSITY OF PRIŠTINA / УНИВЕРЗИТЕТ В ПРИШТИНЕ
FACULTY OF PHILOSOPHY / ФИЛОСОФСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

SCIENCE BEYOND BOUNDARIES II:
2. LANGUAGE AND LANGUAGES
НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ II:
2. ЯЗЫК И ЯЗЫКИ

KOSOVSKA MITROVICA
2020

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА – Међународни тематски зборник
SCIENCE BEYOND BOUNDARIES – Thematic Collection of Papers
of International Significance

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ - Международный тематический сборник

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА 2: ЈЕЗИК И ЈЕЗИЦИ
SCIENCE BEYOND BOUNDARIES 2: LANGUAGE AND LANGUAGES
НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ 2: ЯЗЫК И ЯЗЫКИ

Издавач

*Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици*

За издавача

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Звездан Арсић

Уредници

Проф. др Голуб Јашовић

Доц. др Бранислава Диларић

Доц. др Јелена Бајовић

Рецензенти

Prof. dr Brent Davis, Westcliff University, Irvine, USA

Prof. dr Terence Clifford Amos, Université Catholique de Lille, France

Prof. dr Davronzohn Erinovich Gaipov, Suleyman Demirel University, Kazakhstan

Проф. др Мајо Пижурца, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

Проф. др Радован Анђонијевић, Филозофски факултет Универзитета у Београду

Секретари редакције:

Снежана Зечевић, Мина Лукић, Милица Дејановић, Аница Рагосављевић

ISBN за издавачку целину 978-86-6349-150-2

ISBN 978-86-6349-152-6

Међународни тематски зборник *Наука без граница III* резултат је научноистраживачких пројеката *Превод у систему компаративних изучавања националне и стране књижевности и културе* (ОИ 178019) и *Косово и Метохија између националне идентитетске и евроинтеграција* (III 47023), које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Радови се објављују и дистрибуирају у складу са лиценцом Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0. (CC BY NC 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Оцене изнете у радовима лични су ставови аутора засновани на њиховим истраживањима и не изражавају мишљење Уређивачког одбора нити установе у којој су аутори запослени.

УВОДНА РЕЧ

У другој свесци Међународног тематског зборника *Наука без граница 3* садржани су одабрани радови из лингвистике, а ауторе ових радова чине универзитетски наставници и сарадници из земље и иностранства, научници Института за српски језик Српске академије наука и уметности, те неколико докторанада који, судећи по приказаним резултатима свог рада, заузимају добар правац кретања на пољу научноистраживачког делања.

Именована као „Језик и језици“, свеска обухвата 17 текстова. Разуђеност тематике која се у њима обрађује, приступа у њеном расветљавању и примењених методолошких поступака још један је одраз и изразите комплексности природе испитиваног језичког феномена, и изразите ширине науке која се њиме бави. Већи број садржаних радова извештава о резултатима дијалектолошких истраживања српског језичког простора. Дијалекатски језички материјал, забележен на терену од стране самих аутора или ексцерпиран из речничких или књижевних извора, подвргава се аналитичким поступцима на различитим нивоима језичке структуре. У радовима се, између осталог, пописују, анализирају и упоређују поједине фонетске, морфолошке и лексичке особености (косовско-ресавских) говора села Синаја у северној Метохији и села Мала Косаница у околини Куршумлије; указује на најмаркантније структуралне црте у говору села Добраве у лепосавићкој околини као месту додира косовско-ресавског и зетско-сјеничког дијалекта; даје инвентар и распоред назива за типове куће и њене делове из шест говора са српског етнокултурног и језичког простора (Војводина, Лијевач поље и Жупа, Бањани, северна Метохија, Ваљевска Подгорина, Ровца); спроводе лексичко-семантичке анализе кулинарске лексике у говору јабланичког краја, назива за сточно звоно у призренско-тимочким говорима југоисточне Србије, те лексема карактеристичних за пљеваљски крај које се односе на женске одевне предмете; представља когнитивно-семантичка и лингвокултуролошка анализа лексичко-семантичког поља *болесѝ* у српском призренском говору; врши класификација и испитује функција дијалектизама у роману *Ткачи средра* косовскометохијске књижевнице Леле Марковић. Осим тога, попис и лексичко-семантичка анализа личних имена и презимена мештана села Корман, који су такође нашли своје место у овом зборнику, дају знатан допринос српској антропонимији имајући у виду да ономастика зоне Алексиначког Поморавља у којој је поменуто село смештено до сада није завређивала пажњу лингвиста.

У другој свесци налазе се и радови из других области језичких проучавања попут фразеологије, семантике, прагматике, контактне лингвистике, те

група радова која се бави процесом учења језика и неговања језичке културе. У њој се, прецизније речено, представља анализа значења српских фразеологизама који у свом саставу садрже лексему *ййица* или називе за различите врсте птица; испитивање семантичких и прагматичких корелација између главних парадигматских лексичких односа (синонимије, антонимије, хипонимије, инкомпатибилности) и (међу)реченичних односа (семантичке импликације, имплицатуре, еквиваленције, контрарности и контрадикције); поређење категорија појединих именица средњег рода у српском језику као наследном и немачком језику као доминантном; контрастивна анализа садржаја наставних програма за основну школу (предметно подручје *Језик*) у Републици Србији и Републици Црној Гори са циљем да се утврди однос поменутих друштвених заједница према планирању наставе матерњег језика у основној школи; указивање на могућности неформалног (неинституционалног) бављења језичком културом на интернету с циљем њене популаризације у научно-образовне сврхе и с циљем њеног изучавања за потребе лингвистичких истраживања; испитивање импликација мултимодалности и мултиписмености у процесу учења страног језика у раном животном добу; мерење ставова средњошколаца и студената према учењу енглеског језика као страног, уз примарно утврђивање компонената које чине саму структуру става и потом успостављање везе између ставова и понашања (у овом случају, постигнућа у енглеском); анализа ставова студената према енглеском језику струке, као и конкретних језичких потреба студената неопходних за успешно спровођење наставе језика и постизање дефинисаних исхода учења.

Приказани колаж и актуелност обрађених тема, постављени истраживачки циљеви, те постигнути резултати препоручују ову свеску како лингвистичкој тако и широј научној јавности.

Голуб Јашовић
Бранислава Дилпарић
Јелена Бајовић

САДРЖАЈ

Eleni Korosidou, Eleni Griva <i>The Significance of Multimodality and Multiliteracies in Greek Young Learners' Foreign Language Acquisition</i>	1
Јелена Д. Михајловић <i>Контраситивна анализа насјавних програма у Рејудлици Србији и Рејудлици Црној Гори – насјава језика</i>	17
Jelena V. Grubor <i>What Makes up the Attitude to Learning English: EFLS-ALE Scale</i>	31
Голуб М. Јашовић <i>Неке фонетске, морфолошке и лексичке паралеле у говорима села Синаја и села Мала Косаница</i>	53
Драгана И. Радовановић <i>Прилој лексици сјановања – Типови кућа и њени делови у српским говорима</i>	69
Тања З. Милосављевић <i>Рејрезенјација концепција болест на јризренској слици свеја</i>	83
Марина М. Николић, Слободан Б. Новокмет, Светлана М. Слијепчевић Бјеливук <i>Неформални јрисјуји нејовању језичке кулјуре на инјернеју</i>	101
Мирјана М. Стакић <i>Семантика фразеолојизама са зоонимском комјоненјом у савременом српском језику</i>	111
Marko M. Janićijević <i>Correspondence between Lexical and Intersentential Relations: Semantic and Pragmatic Perspectives</i>	123
Јована Д. Бојовић <i>Гријорије Божовић као дијалекајски лексикојраф – на јримеру Женских дреспослица</i>	139
Милица Ј. Дејановић <i>Дијалектизми у роману Ткачи средбра Леле Марковић</i>	153
Ана Р. Савић-Грујић <i>Сјочно звоно на ареалу јујоисјочне Срдије</i>	167

Јована С. Николић <i>Најомене о говору села Добраве у лейосавићкој околини.....</i>	185
Сандра Г. Савић <i>Именице за именовање хране и њића у Речнику говора јабланичког краја Рагмиле Жујић</i>	199
Душан Р. Стефановић <i>Из ономасџике Кормана.....</i>	217
Ана М. Крстић <i>Уџоређивање каџеџорије џојединих именица средњеџ рога у срџском језику као наследном и немачком језику као доминантном.....</i>	227
Јелена Д. Рајовић <i>Важносџ еџилескоџ језика сџруке за дудуђе занимање сџуденаџа на високим школама сџрукових сџудџја: анализа џоџреда</i>	243

АНА М. КРСТИЋ¹

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Депарتمان за српски језик
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

УПОРЕЂИВАЊЕ КАТЕГОРИЈЕ ПОЈЕДИНИХ ИМЕНИЦА СРЕДЊЕГ РОДА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ КАО НАСЛЕДНОМ И НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ КАО ДОМИНАНТНОМ

Предмет истраживања у раду је степен исправног коришћења конгруенције појединих именица средњег рода у српском као наследном језику код српске деце у Немачкој, Аустрији и Швајцарској, односно у земљама где је немачки службени језик. У раду су испитиване именице средњег рода које се завршавају вокалом *-e*, као и суплетивна множина именице средњег рода.

Почетна хипотеза у истраживању била је да ће се негативни трансфер јавити онда када се не поклапа род именице у српском и немачком језику, како у једнини тако и у множини, тј. у суплетивном облику. Такође, очекивале су се одлике незавршеног усвајања, односно симплификација родног система у српском језику.

Испитаници су преводили реченице са немачког на српски језик. Резултати су показали да су именицу на вокал *-e* претежно и флуентнији и мање флуентни испитаници конгруирали исправно и са глаголом и са детерминатором, без обзира на непоклапање рода у српском и немачком језику, док је код суплетивне множине ипак забележен нешто већи број ис-

1 anakrsticka94@gmail.com

Рад је настао у оквиру мастер рада *Српски језик као наследни код деце Срба у земљама где је немачки службени језик*, одбрањеног 16. октобра 2018. на Филозофском факултету у Нишу, а приређен је под окриљем пројекта *Језици и културе у времену и простору*, бр. 17800, на Филозофском факултету у Новом Саду.

питаника, мада мање флуентних, који су испољили и одлике негативног трансфера и симплификације, те су конгруирали именицу са детерминатором и глаголом у мушком роду множине.

Кључне речи: наследни језик; српски језик; немачки језик; категорија средњег рода; конгруенција.

УВОД

Предмет истраживања у раду је конгруенција одређених именица средњег рода у српском као наследном језику (енгл. *heritage language*)² српске деце у Немачкој, Аустрији и Швајцарској, односно у земљама у којима је немачки језик службени, те је самим тим немачки њихов доминантни језик.³

У раду су испитиване именице средњег рода на вокал *-e*, као и суплетивна множина именица средњег рода. Проучава се конгруенција ових именица и њихових детерминатора, као и именица и глагола у реченици. Како је рад својеврсно пилот-истраживање, заснива се на испитивању мањег броја именица и то на релативно малом узорку испитаника, те се напомиње да резултати не морају представљати коначне закључке у вези са конгруенцијом наведеног типа именица код наследних говорника српског језика, а којима је немачки језик доминантан.

Претпоставља се да ће немачки негативно утицати на српски у случајевима када се род именица не подудара у та два језика, али и због различитог принципа конгруирања и мање флективности немачког у односу на српски језик. Ипак, с обзиром на то да је немачки флективнији германски језик од нпр. енглеског, и има трородни морфолошки систем, очекујемо и изванредно позитиван трансфер код говорника српског као наследног, чији би резултат био разликовање три рода у оба језика.

Поред утицаја немачког језика, посматрају се сличности српског као наследног језика са усвајањем српског као матерњег језика код монолингвалне деце, па се претпоставља да ће у родном систему испитаника постојати генерализација и симплификација, на основу именичких завршетака (нпр. именице на *-a* су граматичког и природног женског рода).

Тежња је да се утицаји немачког језика и сличности српског као наследног језика са усвајањем српског као матерњег код монолингвалне деце доведу у везу и са лингвистичком позадином говорника, односно, поред формалног учења језика, испитује се и интензитет и квалитет језичких инфор-

2 Наследни језик се дефинише као језик мањине који говорници усвајају као деца, али никад није потпуно развијен, јер говорници постају флуентнији у доминантном језику (Valdés, 2000).

3 Термин *доминантни језик* се односи на језик на ком је говорник флуентнији и који преовладава у говорничковој средини.

мација (енгл. *input*) којима су говорници били изложени, порекло испитаника и њихових родитеља, узраст испитаника и сл. Очекује се да ће мање трансфера и одлика незавршеног усвајања бити код испитаника који су били дуже изложени српском језику и који се њиме свакодневно служе у ужој комуникацији, као и код оних који имају формално знање језика, него код оних чија је употреба српског минимална и који нису ни на који начин били подучавани српском језику.

У раду је у другом поглављу дат кратак преглед претходних истраживања на тему наследних језика и образложени су термини који су били релевантни у истраживању. У трећем поглављу су изложене методе и материјали, уз помоћ којих је истраживање спроведено, као и лингвистичка позадина испитаника, а у четвртом поглављу је представљена дискусија о резултатима, односно одговорима испитаника.⁴ У закључку су издвојени типови система именица средњег рода на основу одговора испитаника.

ПРЕТХОДНА ИСТРАЖИВАЊА И ДЕФИНИСАЊА

Од посебног значаја за разумевање језичког феномена који показују наследни говорници јесу такозване *теорије усвајања* (енгл. *acquisition theories*) које теже да објасне зашто се способности говорника наследних језика разликују од њихових монолингвалних вршњака (Pires & Rothman, 2009). Силвина Монтрул (2002, 2008, 2010) нарочито се бавила тим специфичним усвајањем језика код наследних говорника. Наиме, подсећајући на критични период усвајања основног структурног система језика (три до четири године) и на развијање метајезичке свести од раног школског периода, каже да у теорији деца из билингвалне и мултилингвалне породице могу да усвоје језичке способности као монолингвали, али код њих постоји много фактора од којих то зависи. За већину наследних језика карактеристично је то да се ради о језицима мањине, који се највише говоре само код куће, и то у неформалном контексту (Montrul, 2010, стр. 10). Ауторка наводи да и говорници наследног језика усвајају тај језик натуралистички, као и монолингвали, али постоје различити случајеви: *симултан билингвали*, који су изложени и наследном језику и језику већине од рођења, јер један или оба родитеља знају и језик већине, или је дете одгајано на том језику; *секвенцијални билингвали*, којима је наследни био доминантан до пете године. Још неки од типова наследних говорника су они који су у периоду од седме до девете године имигрирали са својим родитељима, те су језик већине усвајали у школи, а наследни језик им је већ био конституисан. У таквим случајевима обично млађа браћа или сестре имају слабије способности на на-

4 У раду су након сваког одговора испитаника у загради дати њихови иницијали и године.

следном језику од старијих, а често се дешава да браћа и сестре између себе и са другом „наследном“ децом говоре искључиво на језику већине. Уколико уведемо теорију *незавршености усвајања* (Montrul, 2002, 2008; Polinsky, 2008), која се јавља код говорника наследних језика, којима након критичног периода Л2 (други језик)⁵ постаје доминантан језик, а остају често неписмени или недовољно елоквентни на наследном језику, можемо да тврдимо да је то незавршено усвајање јаче код симултаних него код секвенцијалних билингвала, јер су ови други наследном језику били дуже и јаче изложени. Термин близак незавршеном усвајању је *јудљење* (енгл. *attrition*), које Монтрул (2002) дефинише као губитак одређених својина језика након што су биле усвојене на нивоу матерњег говорника.

Монтрул (2010, стр. 11) сматра да усвајање наследног језика има сличне одлике као рано усвајање Л1 (први језик)⁶ али не све, јер усвајање наследног јесте незавршено Л1 усвајање, али не у монолингвалној, већ билингвалној средини. У том смислу, усвајање наследног језика је, према ауторки, сличније усвајању Л2 код одраслих, које се дефинише као неуспешно, неконвергентно. Л2 говорници праве трансфер из свог првог језика и не савладају га заувек чак ни после инструкција, док Л1 говорници савладавају грешке природно, без потребе за инструкцијама и никад их више не праве. Мада појединци сматрају да је могуће да се Л2 усаврши као Л1, ауторка сматра да то није загарантовано и да се *фосилизација језика*⁷ може десити у сваком тренутку (Montrul, 2010, стр. 11).

Усвајање наследног језика може се пратити у пресеку између усвајања Л1 и Л2 (Montrul, 2010, стр. 12):

- 1) Л1 и ХЛ (HL – *heritage language*): рана изложеност језику; усмене улазне информације које се усвајају натуралистички; контрола над деловима језика усвојеним врло рано (фонологија, одређен лексички фонд, одређене лингвистичке структуре;
- 2) Л2 и ХЛ: грешке током развоја и трансфера; резултат је варијабилна језичка способност (обично је незавршена); честа је фосилизација; мотивација и афинитети играју велику улогу у развоју језичке способности.

Оно што усвајање Л1 разликује од усвајања Л2 и ХЛ јесте то што усвајање Л1 подразумева да је резултат успешан и комплетан, фосилизације нема, мотивација и афинитети не играју никакву улогу, усвајају се комплексније структуре и вокабулар већ после пете године, када се развијају металингвистичке способности. С друге стране, оно што усвајање Л2 разликује од усвајања Л1 и ХЛ јесте каснија изложеност језику, варирање улазних језич-

5 Други језик је нематерњи, или страни, који се усваја након фазе усвајања првог језика.

6 Први језик је језик који се прво усваја у критичном периоду.

7 Процес у ком неисправан језик остаје навика и не може се више променити.

ких информација у подучаваном или природном окружењу (писано и усмено), могућа незавршеност граматике (немогућност да се развију друге структуре и вокабулар), искуство са писменошћу и формалним инструкцијама (Montrul, 2010, стр. 12).

У новије време јављају се опречна размишљања поводом првобитних поставки Монтрул о незавршеном усвајању. Наиме, Пасквал и Ротман (2012) сматрају да се то не може звати незавршеним усвајањем, јер је сама ситуација говорника наследног језика и говорника матерњег језика неупоредива. Они наводе да су улазне језичке информације другачије код првих и зависе од различитих фактора, нпр. губитака у преносу с генерације на генерацију и сл. Патнам и Санчез (2013) пак померају фокус са резултата усвојеног наследног језика на процес усвајања, као и са зависности од улазних језичких информација на фреквентност процесирања за разумевање и коришћење тог језика. Такође, Силвини Монтрул се замера што њена теорија о незавршеном усвајању занемарује неке друге значајне појаве (енгл. *Delayed acquisition, input variation, cross-linguistic influence*). *Delayed acquisition* (успорено усвајање) подразумева диференцијацију између матерњих говорника и говорника наследног језика, јер су оба типа прошли кроз исте фазе у усвајању, али је то дуже трајало код говорника наследног језика, због мање количине улазних информација, или њихове другачије природе. Та другачија природа улазних информација се односи на термин *input variation* (варијација језичке информације), који означава да су оне могле долазити из разних варијетета језика, било стандардног или дијалекатског, те је то свакако утицало на резултат наследног језика код појединца или групе. И последњи термин, *cross-linguistic influence* (међујезички утицај), тиче се самог трансфера неких језичких одлика и правила из доминантног језика у наследни.

У поређењу ХЛ и Л2 говорника и њихових способности, приликом подучавања особа из обе категорије, у пракси је утврђено да показују различита језичка знања. На пример, с обзиром на то да је фонологија нарочито важна у раном периоду усвајања, говорници наследних језика показују предности у изговору у односу на Л2 говорнике. Међутим, исто се не може рећи за морфосинтаксу (нпр. конгруирање), јер је мање пресудна у критичном периоду од фонологије, те се очекује да и ХЛ и Л2 говорници показују трансфер из својих доминантних језика (Montrul, 2010, стр. 16). Говорници наследних језика се боље показују у усменој језичкој продукцији, као и у слушању и разумевању, јер су они превасходно натуралистички и често неписмени говорници тог језика. С друге стране, с обзиром на то да Л2 говорници други језик усвајају најчешће писмено и кроз инструкције, они надмашују ХЛ говорнике када се захтева металингвистичко и експлицитно знање језика (Montrul, 2010, стр. 17).

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ

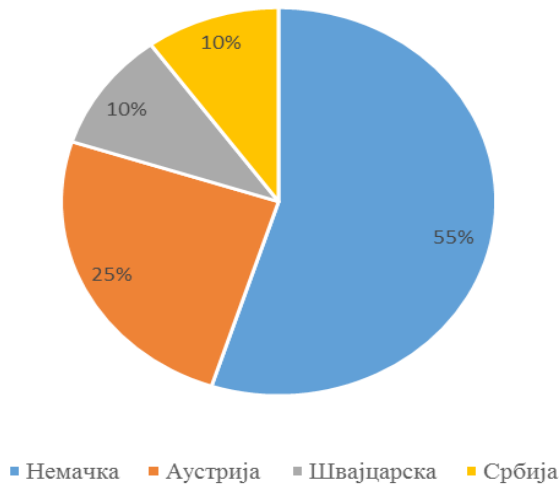
У експерименту је за потребе рада учествовало двадесет особа. Њих осамнаест је рођено у дијаспори, а две у Србији, а све имају способност вођења релативно добре усмене конверзације на српском (наравно, и то је варијабилно). Испитанике који су рођени у дијаспори (једанаест у Немачкој, два у Швајцарској и пет у Аустрији) можемо звати симултаним билингвалима (према: Montrul, 2010). Од преостала два, једна испитаница је имигрирала у Швајцарску са пет година и њу сматрамо идеалним примером секвенцијалног билингвала, док је млађи брат имигрирао са четири, те није баш најидеалнији пример, али ипак можемо рећи да је доминантно био изложен српском у критичном периоду (према: Montrul, 2010). Са таквим констатацијама изнели смо претпоставку да ће потоњи ипак имати нешто боље способности на српском језику (поготову старија сестра), а самим тим и боље конгруирати. Међутим, узимали смо као релевантан и узраст испитаника – симултани у рангу 10–25 година, секвенцијални у рангу 22–23, а уз узраст је углавном растао ниво формалног учења српског код испитаника, те смо очекивали да су у обе групе млађи испитаници мање флуентни на српском, а самим тим и да праве више грешака. Као значајан фактор укључивали смо и учесталост боравка испитаника у Србији, као и интензитет говорења српског у најужој околини, тј. у породици са другим говорницима српског као наследног из окружења. Треба напоменути да су сви испитаници деца код којих су оба родитеља матерњи говорници српског, осим примера секвенцијалних билингвала, код којих је мајчин матерњи српски, а очев словеначки, али са тим језиком нису имали додирних тачака од најранијег детињства, те је врло рано заборављен, али је његова сродност са српским као јужнословенским узета у обзир као предност у познавању српског (у односу на остале испитанике, који не знају друге словенске језике). У једном случају се пак јавља да је отац (42) тај који је имигрирао у зрелом добу у Аустрију, а мајка (37) рођена је у Бечу (али је Српкиња), те ипак сматрамо да је и њој, као и њеној деци, српски пре наследни, него чисто матерњи, али нам за ову прилику није била испитаник.

Од свих испитаника, петнаест њих (узраста 10–25 г.) имало је некакво формално учење српског као језика мањине, односно имали су српски као предмет у школи, и то од првог разреда (шест или седам година) до четвртог (десет година). Осталих пет није имало никакав облик формалног образовања, већ је српски слушало искључиво код куће (узраст 11–14 г.). Међутим, сваки испитаник је имао, односно има, неки страни језик у школи, код свих двадесет је то био енглески, а шест њих је имало и француски као други страни. Немачки је код сваког у школи био, или јесте обавезан као предмет матерњи језик, а целокупна настава је такође на немачком.

С обзиром на то да се *Hochdeutsch*, тј. стандардни немачки језик и подучава и користи као службени језик у школи, али и у осталим професионалним сферама испитаника, подразумевамо да им је познат, те нису имали потешкоћа у разумевању задатих примера за превод. Међутим, ситуација је мало разноврснија што се тиче порекла њихових родитеља са разних дијалекатских подручја Србије, али и Хрватске.⁸

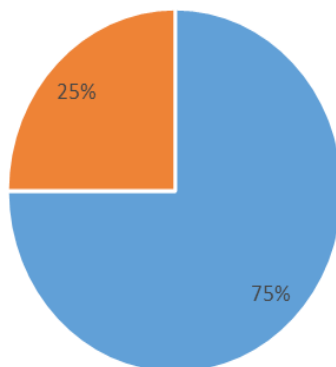
Тринаест испитаника је потврдило да су им оба родитеља са територије шумедијско-војвођанског дијалекта, а код двоје (брат и сестра) отац је са територије призренско-тимочког дијалекта, а мајка је рођена у Бечу. Код троје испитаника отац је пореклом са призренско-тимочке дијалекатске регије, а мајка родом из Дубровника (хрватско подручје). Једина два испитаника (брат и сестра) која су рођена у Србији, заправо су рођена на територији призренско-тимочког дијалекта. У том смислу, имали смо у виду да су код испитаника могле да се примете неке морфосинтаксичке особености дијалеката (углавном у падежном систему), али то не би било од неког значаја за наше тренутно истраживање, јер конгруирање у роду (и броју) претежно остаје исто кроз дијалекте српског.

Графикон бр. 1: Место рођења испитаника

⁸ Третирали смо све те дијалекте као дијалекте српског (српско-хрватског) језика, те је тако свим испитаницима наследни српски у грубом смислу, а у стриктнијој подели, заправо су његови варијетети наследни језици испитаника.

Графикон бр. 2: (Не)формално знање српског језика

■ Испитаници са формалним знањем ■ Испитаници без формалног знања

Са испитаницима је вођен онлајн разговор (преко Скајпа) на српском језику, јер су добро разумели питања која су се тицала њихове језичке позадине. Остатак разговора се тицао усменог превођења двадесет реченица (у оквиру ширег истраживања) са немачког на српски, јер се испитивало орално знање српског језика, у чије се постојање није сумњало, док је писменост дискутабилна, али у овом тренутку за рад није била од пресудне важности. Иако су сви испитаници одговарали на исте реченице, у пропратном говору (размишљању наглас и сл.) и сами су показивали неке одлике негативног трансфера на нивоу родног слагања (*gender agreement*).

РЕЗУЛТАТИ УСВОЈЕНЕ КАТЕГОРИЈЕ ИМЕНИЦА СРЕДЊЕГ РОДА У СРПСКОМ КАО НАСЛЕДНОМ ЈЕЗИКУ

Именице средњег рода су у српском у номинативу једнине морфолошки обележене наставком за облик – вокалом *-e* или *-o*, а у множини углавном вокалом *-a*. Такве примере смо и задали у реченицама за превод. Дате реченице садрже примере који илуструју непоклапање рода у српском и немачком језику, али и суплетивну множину у српском, што су фактори због којих очекујемо колебање и граматичке омашке ког испитаника.

1. Сунце је данас веома лепо.
2. Моја радознала деца желе да се играју у парку.

3. Људи који су те поздравили су моја мала лепа сестра и моје мало дете.

4. Сва деца су већ путовала.

У првој реченици са именицом *сунце* конгруира придев у функцији именског дела предиката, и у облику је номинатива једнине средњег рода (*лепо*). Копула конгруира са именицом у броју (и лицу). Ова именица се мења по првој Стевановићевој (1964) врсти.

Пример из друге реченице је именица средњег рода у делимично суплетивној множини (Станојчић и Поповић, 1989, стр. 130), а *деца* се деклинира као именице треће Стевановићеве (1964) врсте у једнини (*жена*). Именица означава младо живо биће, а та категорија је у српском третирана као природан средњи род. Са овом именицом у реченици конгруирају присвојна заменица *моја* и придев *радознала*, чији је облик заправо номинатив једнине женског рода (и деклинирају као једнина женског рода, као и именица), али је овај облик хомоморфан са номинативом множине средњег рода. Са именицом пак семантички конгруирају глаголи *желе* и *се цирају* у броју (множина) и лицу.

У трећој реченици именица која је у средњем роду јесте *гејше*, а мења се по другој Стевановићевој (1964) врсти. Конгруенцију остварује са својим конгруентним атрибутима – *моје* и *мало* (номинатив једнине средњег рода).

Последњи пример је поново именица *деца*, али у овој реченици конгруира са општом заменицом *сва* (номинатив једнине женског рода) и глаголом у перфекту *су оишла* (треће лице множине средњег рода).

Исте реченице на немачком гласе:

5. Die Sonne ist sehr schön heute.

6. Meine neugierigen Kinder möchten im Park spielen.

7. Die Leute, die dich begrüßt haben, sind meine kleine schöne Schwester und mein kleines Kind.

8. Alle Kinder sind schon gegangen.

Именица *Sonne* је женског рода у немачком, што се може и видети у датој реченици на основу одређеног члана. Међутим, придев у функцији именског дела предиката је у немаркираном облику. Копула конгруира са именицом у броју (и лицу).

У реченици др. 6 је именица *Kinder*, која је у облику средњег рода множине, чију множину потврђујемо на основу наставка за множину *-er*, пре свега на основу наставака присвојне заменице и придева у мешовитој деклинацији.⁹ Род није ни на који начин морфолошки обележен у множини, као

што је то случај у српском. Глагол у перфекту са именицом конгруира у броју (множина) и лицу, али не и у роду, јер га не разликује.

Пример наредне реченице је именица *Kind*, која је у облику номинатива једине средњег рода, што видимо на основу наставака мешовите деклинације (*mein kleines*).

У последњој реченици је поново иста именица *Kinder*, али са њом овде конгруира општа заменица *alle* (облик множине за сва три рода), као и глагол у перфекту, који се са њом слаже у броју (множина) и лицу.

На основу морфолошких карактеристика ових именица у немачком и српском можемо видети да се именица која означава неживо биће не поклапа у роду у оба језика, јер је у једном женског, а у другом средњег рода. Међутим, именице које означавају млада жива бића су у оба језика средњег рода (што и јесте правило које ова два језика деле). Облици множине су пак у немачком исти за сва три рода, а у српском постоји разлика, мада именица *deца* са детерминаторима конгруира граматички (женски род једине), а са глаголима семантички (средњи род множине). Очекујемо негативни трансфер због непоклапања, али и генерализацију.

Ситуација је са првом реченицом била потпуно јасна на основу одговора испитаника. Наиме, сви су конгруирали придев и именицу без проблема, а варирања је било само у позицији прилога *данас*. Сви испитаници, без обзира на флуентност, знали су за ову лексему и у њиховом родном систему уврштена је међу именице средњег рода.

Наредне две реченице посматраћемо паралелно, јер је у питању иста именица. У овом случају јављали су се различити одговори, које можемо сврстати у оне исправне, без икаквог трансфера, и у оне који су резултат негативног трансфера. Исправно су конгруирали сви испитаници, осим млађег брата Д. К. (11) и сестре К. К. (14) из Аустрије, као и најмлађег од тројице браће из Аустрије (13), и она четири испитаника из Немачке, без формалног образовања. Од њих су пак сви, осим К. К. (14), начинили потпуни трансфер у обе реченице:

9. Моји радознали деца хоће(ју) да (се) играју у парк.

10. Сви деца су већ ишли.

Треба имати у виду да су баш сви испитаници грешили у падежу на исти начин, осим најстаријег брата А. К. (24) из Аустрије. Из ових одговора видимо да су поједини испитаници направили негативни трансфер из немачког, у ком множина не разликује род, па су је превели као мушки род множине који за њих заправо представља немаркирани облик. Занимљиво је

9 По овој деклинацији се мењају придеви после неодређеног члана и свих оних детерминатива који се мењају као он (*mein, kein, was für ein*).

како их облик множине у немачком није навео да у српском конгруирају као да је то именица женског рода множине, јер се то десило са примером *die Leute, die... – ње људи које...* Очигледно да је присуство, односно одсуство одређеног члана играло неку улогу, јер је хомоморфан са чланом за женски род једнине.

Старија сестра К. К. (14) из Аустрије је пак конгруирала мешовито, тј. детерминаторе уз именицу је конгруирала исправно, док је глагол конгруирала на исти начин као и претходни испитаници из њене групе:

11. Моја деца хоће да се играју у парк.

12. Сва деца су већ ишли.

Ово нам говори да она има напредније познавање морфолошких карактеристика ове именице од претходних који су правили грешке, јер ипак прати њен завршетак и према њему бира облике детерминатора, али се та генерализација није усталила и код глагола. Разлог томе јесте свођење наставака за облик перфекта у множини на мушки род множине, јер у немачком родног разликовања и нема.

У трећој реченици, именицу *gehe* и њене конгруентне атрибуте, конгруирала је у адекватно већина испитаника. Једини који су грешили били су млађи брат Д. К. (11) и најмлађи брат од тројице Н. К. (13) из Аустрије:

13. Људи које поздравили тебе су моје мале лепе сестре и мој мало дете (Д. К., 11).

14. Те људи што су теби јављали, то су моје лепе сестре и мој мали дете (Н. К., 13).

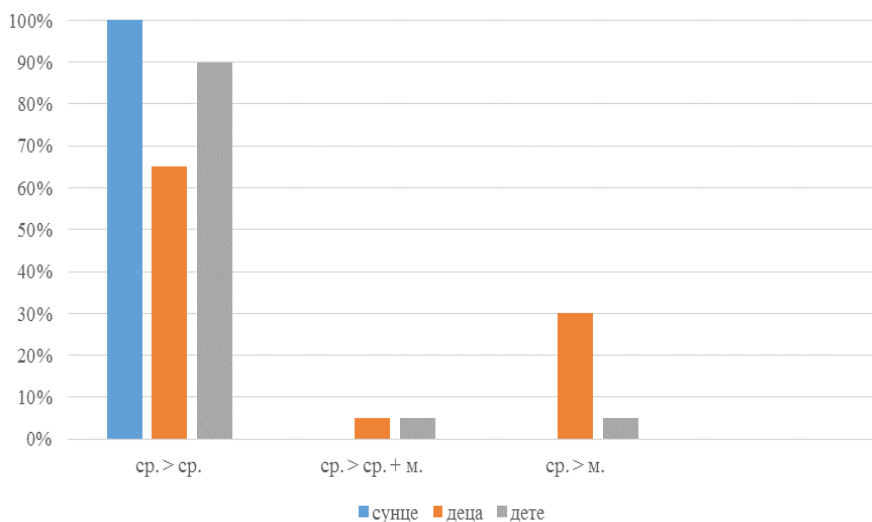
Млађи испитаник је конгруирао половично исправно, што значи да је употребио наставак за облик средњег рода код придева без проблема, али није код заменице. Очигледно је да је то негативни трансфер из немачког у виду преноса мешовите деклинације, где за средњи род на заменици нема видљивих наставака, а на придеву је наставак типичан за средњи род – *mein [Ø] kleinES Kind*. Код другог испитаника је такође утицала мешовита деклинација из немачког, али у његовом знању морфолошких наставака за род у српском нема, па је употребио наставак за мушки род на придеву. Одговор на то зашто баш наставак за мушки род може бити паралелан са генерализовањем наставака и код глаголских облика састављених од радног глаголског придева, што су мање флуентни испитаници радили, с тим што овај испитаник показује још мању флуентност, јесте тај да је симплификација код њега проширена и на наставке детерминатора.

Посебно бисмо још истакли један пример који је изговорила испитаница из Швајцарске, секвенцијални билингвал. Наиме, у слободном говору, када

нам је скренула на пажњу на штампарску грешку у једној од реченица, рекла је да треба издрисати „тај Р“, уместо „то Р“. Негативни трансфер из немачког у овом случају није био директан, јер је и у немачком ова елиптична конструкција у средњем роду (*das R*), те једини трансфер може бити са именице која је елидирана, а чији је род мушки у немачком, а средњи у српском: *der Buchstabe R*: (*њо*) *слово Р*. Ова испитаница показује велику флуентност на српском и добро је конгруирала већину именица, али је вероватно да лексему *слово* и не зна, па самим тим директно преводи граматичке особености именице *Buchstabe* на елидирану форму у српском.

ЗАКЉУЧАК

Графикон бр. 3: Категорија именица средњег рода

У раду је испитивана конгруенција одређених именица средњег рода у српском као наследном језику код српске деце у Немачкој, Аустрији и Швајцарској, односно у земљама где је немачки службени језик. Посматране су именице средњег рода на вокал *-e*, као и суплетивна множина именице средњег рода.

На основу превода испитаника са немачког на српски, али и понеких спонтаних, утврђивали смо две главне ствари: када се јављао негативни, а када позитивни трансфер и када су испитаници показивали одлике незавршеног усвајања. Мада се резултати нису поклапали са свим нашим очекивањима у вези са трансфером на одређеним примерима, они јесу били у складу са нашим претпоставкама у вези са флуентношћу испитаника. Наи-

ме, наша хипотеза да ће се старији испитаници боље сналазити у конгруирању потврђена је, јер су то углавном били испитаници чија је пракса да се у ужој средини говори искључиво српски, дуже су били изложени језику, а имали су некакво формално учење српског. Међу млађим испитаницима мање је било оних који су флуентнији, и то су били они чији родитељи играју велику улогу у очувању наследног језика, те су деца њему подучавана и са њима се на њему говори.

Такође, утврђено је да је конгруирање у великој мери зависило од вокабулара којим испитаник располаже, тако да су флуентнији боље познавали одређене лексеме и њихове граматичке одлике, а самим тим правили далеко мање трансфера од мање флуентних, који су некад, и након што им је непозната реч откривена, ипак правили трансфер, јер реч нису још увек уврстили у свој морфолошки систем српског језика. Сходно томе, врло често се није јављао негативни трансфер тамо где смо очекивали – кад је иста именица била различитог рода у два језика, јер су и флуентнији и мање флуентни испитаници знали основне морфолошке одлике тих појединих именица у српском језику (*die Sonne*: сунце).

Међутим, негативни трансфер се јесте јављао, нарочито код мање флуентних испитаника, када је било потребно конгруирати именицу и глагол, или када је било потребно конгруирати множину именице са детерминатором. Незавршено усвајање је запажено у примерима који су представљали ирегуларе у морфолошком систему, те су мање флуентни били склони симплификацији система, а понегде су позајмљивали правила из немачког, што само доказује да је негативни трансфер врло често настајао као резултат незавршеног усвајања.

Резултати су показали да су именицу на вокал *-e* и флуентнији и мање флуентни испитаници конгруирали углавном исправно и са глаголом и са детерминатором, без обзира на непоклапање рода у српском и немачком језику, док је код суплетивне множине ипак забележен нешто већи број испитаника, мада мање флуентних, који су испољили и одлике негативног трансфера и симплификације, те су конгруирали именицу са детерминатором и глаголом у мушком роду множине. На основу података представљених у раду, заједно са подацима целокупног истраживања, испитаници се могу поделити у две групе које се тичу категорије средњег рода:

1) флуентнији испитаници:

- именице на *-o* и *-e* су средњег или мушког рода;

2) мање флуентни испитаници:

- именице на *-o* су средњег или мушког рода, а на *-e* су средњег рода.

ЛИТЕРАТУРА

- Valdés, G. (2000). *The teaching of heritage languages: an introduction for Slavic-teaching professionals*. In: O. Kagan, B. Rifkin (Eds.), *The learning and teaching of Slavic languages and cultures* (375–403). Bloomington: Slavica.
- Montrul, S. (2002). Incomplete acquisition and attrition of Spanish tense/aspect distinctions in adult bilinguals. *Bilingualism: Language and Cognition*, 7, 1–18.
- Montrul, S. (2008). *Incomplete acquisition in bilingualism. Re-examining the age factor*. Amsterdam: John Benjamins.
- Montrul, S. (2010). Current Issues in Heritage Language Acquisition. *Annual Review of Applied Linguistics*, 30, 3–23.
- Pascual, D., Cabo, Y., Rothman, J. (2012). The (il)logical problem of heritage speaker bilingualism and incomplete acquisition. *Applied Linguistics*, 33 (4), 450–455.
- Pires, A. & Rothman, J. (2009). Disentangling sources of incomplete acquisition: An explanation for competence divergence across heritage grammars. *International Journal of Bilingualism*, 13 (2), 211–238.
- Polinsky, M. (2008). Gender under incomplete acquisition: Heritage speakers' knowledge of noun categorization. *Heritage Language Journal*, 6 (1), 40–71.
- Putnam, M. T. & Sánchez, L. (2013). What's so incomplete about incomplete acquisition? A prolegomenon to modeling heritage language grammars. *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 3 (4), 478–508.
- Станојчић, Ж. и Поповић, Љ. (1989). *Грамаџика српској језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Стевановић, М. (1964). *Савремени српскохрватски језик, I, Фонетика - Морфологија - Творба речи*. Београд: Научно дело.

ANA M. KRSTIĆ

UNIVERSITY OF NIŠ

FACULTY OF PHILOSOPHY

DEPARTMENT OF SERBIAN LANGUAGE

UNIVERSITY OF NOVI SAD

FACULTY OF PHILOSOPHY

THE COMPARISON OF THE CATEGORY OF SPECIFIC NOUNS OF NEUTRAL GENDER
IN SERBIAN AS THE HERITAGE LANGUAGE AND GERMAN AS THE DOMINANT LANGUAGE

Summary

The subject of the research in the paper is the degree of correct use of the agreement of specific nouns of neutral gender in Serbian as the heritage language in Serbian children in Germany, Austria, and Switzerland, that is, in the countries where German is the official language. In this paper, the nouns of

neutral gender ending in the vowel *e* had been observed, as well as the irregular plural form of the neutral gender nouns.

The initial hypothesis in the research was that the negative transfer would occur when the gender of the noun in Serbian and German was not matched, both in the singular and in the plural, irregular form. The characteristics of the incomplete acquisition, that is, the simplification of the gender system in the Serbian language, were also expected.

Respondents translated sentences from German to Serbian. The results showed that the noun ending in the vowel *e* is predominantly agreed correctly with both the verb and the determinant, by both more and less fluent participants, regardless of the mismatch of the gender in Serbian and German. However, a somewhat larger number of participants, although less fluent ones, exhibited both the qualities of negative transfer and simplification, and they agreed the noun with the determinant and with the verb as male plural form.

Keywords: heritage language; Serbian language; German language; category of neutral gender; agreement.